

Така в разговор за новия роман дочакахме да затрепкат първите лъчи на връх „Добрутро“. Писателят се обръща към върха — колко правилно народът е нарекъл този старопланински връх „Добрутро“. Той посреща първите слънчеви лъчи и казва: „Добро утро, хора! Събудете се!“. Утринната ведрина ни упоява. Не ни се спи вече. Време е да се върнем в селото и да разпитаме тамошните старци за миналото на този край.

Един по един запристигаха тука старите хора и поведоха приятелски разговор с писателя. Те му разправяха всичко каквото знаеха. Запъхтян се зададе разсилният: да съм отидел в общината, получила се телефонограма: веднага да се върна в Берковица по важна служебна работа. . .

Старият писател се досети за каква „служебна“ работа става дума. Това обаче не го смути.

— Ще отидем в с. Копиловци и тогава ще се върнем, нали? — се обърна той към мен.

— Разбира се, имаме време! . . .

В с. Копиловци Страшимиров пак се срещна с няколко старци, говори с тях, шегува се.

Завръщането ни в Берковица се очакваше с „нетърпение“. След пристигането ни бях повикан в околийското управление. Зададен ми беше въпроса: на какво основание съм „взел в държавното превозно средство едно частно лице?“

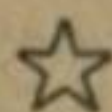
Обясних, че съм задоволил желанието на писателя Страшимиров да се запознае с природата на Берковския край, за което преди седмица сме били и на връх Ком.

Разпитващият ме детектив удари нервно по бюрото:

— Каква природа сте проучвали в Говежда, Дълги дел? Защо сте обикаляли съборения клуб на комунистите в с. Лопушна? Какво говори там Страшимиров?

Помъчих се да изясня „случая“, но детективът ме прекъсна и без да чака моите обяснения ме предупреди повече да не развеждам с държавно превозно средство „частното лице“ Антон Страшимиров.

ДИМИТЪР СТЕФАНОВ

НЕИЗДАДЕНО ПИСМО НА АНТОН СТРАШИМИРОВ

Писмото се пази в Историческия архив в Държавната библиотека „Васил Коларов“ в архивния фонд на Найчо Цанов. То е откупено заедно с други документи през 1955 г., а обработката им е направена миналата година. Предаваме го на днешен правопис. Заедно с него има и други две писма на Страшимиров. И трите не са датувани. По косвени данни със сигурност личи, че те са писани през 1902 г. Ето съдържанието на писмото:

Бай Найчо,

Телеграмата ти ме изненада, защото от закриването на камарата до днес успях да променя няколко настроения и в последно време просто не мислех за изборите. Както знаеш, аз преди идването си тук, бях „Тома“ и мислех, че ти ще си твърде озлобен. Туй бе породило от начало у мен мисълта, която и казах на Тома Ванчев и Манол Златанов: че ще дойда по изборите и ще агитирам против тях, па било и само с десетината даскали из околията. От тази мисъл не беше далече текнуването — да се видя самият в борбата на възраждащата се демокрация. Мен ми се чинеше, че ще мога да вложа в нея нещо, като се застрая в борбата и значи, когато не ще се чувствам дилетант пред стремленията и колебанията ви, както съм се винаги чувствувал. А от друга страна, аз все по-дълбоко се убеждавам, че колкото повече се загрижвам да свържа двата края на хар-

човете си, толкова повече губя воля, плъзгам се в една мазна обстановка, която убива у мене оная упоритост, с която съм боравил досега в живота. Ето, с тий съображения аз си допуснах мисълта и за едно кандидатиране. Но чак като я допуснах, видях, че е нескромно. Обаче, закачен от Д. Петков с едно писъмце, аз взех та му открих всичките си мислички и колебания. После се разкайвах за това: никога сиромашията не ме е плашила така, както от миналото лято насам. И вашето обнадеждено идване тук, разказът на Мициева, досущ ме бяха успокоили: нашата хубава крепост във Видин излизаше, че е сигурна, и аз можах спокойно да си гледам службашеството. Ето защо твоята телеграма сега ме досущ изненада и едва ли не ме изрита изведнъж от една летаргия. Нека бъде, „майка му стара“! Сега сиромашията не ще ме плаши: ще намирам оправдание и подкрепа в своите резки и смели акции в живота и не ще се сърдя на литературни неуспехи.

Сега — на работа. Телеграмата ти е тъмна на едно място: „несигурен, но вероятен“. Да няма никакво разколебаване в селската маса. Ако е тъй, телеграфирай ми да тръгна веднага, без да мислиш, че не ще ми се прокара кандидатурата: не е ли най-после все едно — думата е да се запази хубавата ни крепост. А ако няма такова разколебаване в селската маса, ако всичко стои така както го описвахте, то — не бързай с повикването ми, определи най-малкия срок, през който трябва да бъда в околията, защото не забравяй, че освен харчовете, аз имам и друго неудобство; моята мъничка челяд тук ще остане с „къща без мъж“.

Поздрав на всички. Здравей!
твой Антон

★

За да се осветли изложеното от Антон Страшимиров в това писмо, трябва да се припомним някои събития в България, а и в личния живот на писателя.

Знае се, че през 1901 год. страната ни бе управлявана от правителство на демократи и прогресивни либерали, възглавявано от Петко Каравелов. Но то заварва тежко финансово положение, за подобрение на което прибегва до външен заем. С ясно доловими политически сметки и машинации против заема се обявяват народняшката и либералната партия, а и част от самата демократическа партия, която е на власт. Когато се гласува заемът, правителството бива бламирано и Петко Каравелов подава оставката му. Фердинанд възлага на д-р Стоян Данев да състави еднопартийно правителство от прогресивно-либералната партия. Той съставя правителство на 21. XII. 1901 год. и понеже липсва парламентарно мнозинство, народното събрание бива разтурено. В началото на 1902 год. се произвеждат нови законодателни избори, не ще съмнение, с тогавашния административно-полицейск и апарат спечелени от правителството.

През 1902 год. група народни представители от демократическата партия, начело с Найчо Цанов се отделят и образуват самостоятелна парламентарна група на младите демократи. В тая група влиза и Антон Страшимиров, който също е бил избран за народен представител от Видинска околия в листата на Найчо Цанов.

Но макар в едно от с поменатите и непубликувани писма той да пише на Найчо Цанов, че за председател на бюрото на новата младемократическа група не вижда по-достоеен от него и го уверява, че неговата (на Н. Цанов) „вяра“ го е запалила „до пети“ (думите в кавички са на Страшимиров, — М. В.), той и тук отначало е проявявал своята неустойчивост, съпътствуван, както е известно и от идейно „блуждение“ (да употребим пак негов израз). Страшимиров дори се канел да отиде във Видин и да агитира срещу изборите, а изведнъж се озовава кандидат за народен представител в околията.

От писмото се вижда голямата искреност на писателя — той не крие своите колебания в стремежа си да служи на народа. Тези колебания той ще потвърди по-късно и публично, когато в 1911 год. повторно ще се яви като народен представител във Великото народно събрание в Търново. Ето самите думи на Страшимиров от речта му пред това събрание, печатана в редактираното от него списание „Наблюдател“ (г. II, кн. VIII):

„Г. г. народни представители! Аз съм човек на най-новите мисловни блуждения в своята страна. Аз догонвам съмненията и колебанията на нашето време и надхвърлям вашите конституционни борби“. И по-нататък: „Аз намекнах, г. г. народни представители, за оня кръстопът в развитието на македонската революция, когато аз бях ангажиран за прямолинейна политика. Тогава в парламента бях в левицата; в десницата стоеше правителството на г. Д-р Данева. . .“

Пак в 1902 год. започва да излиза сп. „Демократически преглед“ като орган на младодемократите, редактирано от Т. Г. Влайков и Илия Георгиев, а и от Ан Страшимиров, който завежда литературната част, но другата година писателят напуска редакцията на списанието.

Страшимиров не скрива от Найчо Цанов, че приема да се кандидатира за народен представител и за да може „да свързва двата края“, с което да укрепи своята упоритост за борба в живота и за творчество. А че сиромашията му е била постоянен спътник и е засилвала неговите лутания и колебания ни уверяват и негови съвременници. Ето какво пише например Стилиян Чилингиров: „Едно несигурно, нерадостно съществуване, което се отрази неприятно върху цялото му творчество. И в него същото държане, каквото и в живота, и в него същото мятане от тема на тема, от въпрос на въпрос, ту започнал тук, гдето би трябвало да свърши, ту свършил, преди да е почнал“ („Моите съвременници“ — 1955, стр. 192).

Писмото разкрива готовността на Страшимиров за „смели акции в живота“. Тази своя готовност той е потвърждавал на дело неведнъж, отивайки понякога и на най-голям риск.

С ъ о б щ а в а: МИХАИЛ ВЪГЛЕНОВ